

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію **Соколюк Анни Олександрівни «Особливості самодетермінації професійного становлення майбутніх юристів»**, подану на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

В умовах глобалізації сучасного суспільства, розвитку єдиного міжкультурного простору по новому постає проблема професійного становлення майбутніх фахівців в процесі їх навчання у вищих навчальних закладах. Визначальними тенденціями розвитку сучасного освітнього простору, згідно вимог Болонської декларації, повинні бути: поглиблення фундаменталізації, міждисциплінарна інтеграція, індивідуалізація і інформатизація системи освіти, посилення її гуманістичної спрямованості, актуалізація цінностей духовного та загальнокультурного розвитку особистості.

Такий підхід вимагає побудови освітнього середовища, основною цінністю якого є самореалізація всіх суб'єктів освіти та передбачає підготовку вищими навчальними закладами фахівця не лише високої конкурентоспроможності, але й зрілої самодетермінованої особистості, в якій сформовані цінності самоактуалізації, особистісної автономії; особистості здатної до самоосвіти, самовдосконалення в освітній і професійній діяльності; фахівця з чіткою життєвою позицією, осмисленим професійним майбутнім, творчою активністю, здатного приймати виклики сучасного сьогодення.

Визнання реальності внутрішнього світу особистості, самодетермінації та її власного вибору зумовлюють зміщення акцентів, в психологічних дослідженнях, з людини як з пасивного, керованого, передбачуваного, детермінованого об'єкту, на особистість, яка виступає суб'єктом власного саморозвитку, здатна визначати хід свого життя, керуючись власними ціннісно-смысловими орієнтаціями, переконаннями, поглядами; яка характеризується цілісністю власного Я, компетентністю, особистісною зрілістю, основною формою прояву якої є самодетермінація особистості. Це, безумовно, посилює увагу до вивчення особливостей системної організації особистості в цілому, її суб'єктних властивостей, змісту її ставлень до себе, до власної освітньої і професійної діяльності, процесів особистісного розвитку, професійного становлення та психологічних засад їх самодетермінації.

Отже, дисертаційне дослідження Анни Олександрівни Соколюк, присвячене особливостям самодетермінації професійного становлення майбутніх юристів, є надзвичайно важливим та актуальним.

В дисертаційній роботі чітко обґрунтовано актуальність досліджуваної проблеми, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет і гіпотезу дослідження.

Наукова новизна дисертації, насамперед, полягає в аналізі психологічних засад самодетермінації професійного становлення майбутніх юристів, на основі методології системного підходу, розкритті психологічних особливостей розвитку базових параметрів, складових самодетермінації професійного становлення майбутніх фахівців як цілісного феномена, обґрунтування шляхів та засобів оптимізації самодетермінації професійного становлення майбутніх юристів в освітньому середовищі.

Представлена дисертаційна робота має достатньо важливе практичне значення, і значний потенціал подальшого використання її результатів, для розробки системи практичних заходів, спрямованих на психологічне забезпечення самодетермінації професійного становлення на різних етапів учбово-професійної підготовки студентів під час навчання у вузі та у практиці психологічних служб ВНЗ.

Необхідно відмітити логічність та послідовність дисертаційної роботи.

У першому розділі дисертації автором визначено теоретико-методологічні засади самодетермінації професійного становлення майбутніх фахівців. Здійснено ґрунтовний аналіз сучасних наукових уявлень щодо психологічних особливостей професійного становлення особистості, його змісту, основних чинників та мотивів, ціннісно-сислової регуляції, особливостей особистісно-професійного розвитку майбутнього фахівця як суб'єкта професійного становлення. На основі аналізу теорій самодетермінації і внутрішньої мотивації особистості та споріднених теорій, в структурі феномена самодетермінації професійного становлення особистості, авторка виділила компоненти, що є, також, і рівнями його організації: цілі, цінності, смисли, усвідомленість свого життєвого шляху; перспектива професійного майбутнього, професійна ідентичність майбутнього фахівця; мотивація саморозвитку та самореалізації; самоефективність особистості, її самоставлення

та автономія, розуміння свого потенціалу та віра в свої можливості; здатність свідомого контролю і оцінки власних досягнень і перспектив.

У другому розділі дисертації обґрунтовано загальні принципи та процедуру емпіричного дослідження. На основі обґрунтованих авторкою уявлень про професійне становлення особистості, як самодетермінований феномен, та його складові визначено діагностичні показники та перелік психодіагностичних методик, які були використані для діагностики кожного із його компонентів.

Необхідно відзначити, представлений у параграфі 2.3 другого розділу дисертації, розроблений та апробований авторський опитувальник для діагностики самодетермінації професійного становлення студентів ВНЗ та її складових: життєвих цілей, професійної перспективи, особистісної автономії та самоефективності особистості. Опитувальник дає можливість виявити не лише вираженість складових самодетермінації професійного становлення студентів, але й при якісному аналізі відповідей, дозволяє визначити проблемні зони досліджуваного феномена. Підтверджена надійність та валідність діагностичного опитувальника свідчить про ефективність його використання в психологічній практиці.

У третьому розділі дисертаційної роботи представлено результати емпіричного дослідження. Емпіричним шляхом авторка встановила основні структурні компоненти та їх взаємозв'язок, що визначають самодетермінацію професійного становлення особистості: смисложиттєві орієнтації, професійна мотивація, перспектива професійного майбутнього, смислотвірні мотиви, образ професійного майбутнього та образ майбутнього професіонала, віра в свої можливості, особистісна автономія, самоприйняття та самоефективність, які визначають полівалентну самодетермінацію професійного становлення майбутніх фахівців як системне мотиваційно-сміслову утворення особистості.

Крім того, авторка виділяє основні фактори професійної самодетермінації студентів: цілепокладально-оціночний, особистісно-смісловий, фактор автономності і незалежності та професійної привабливості. Слід відзначити, що дисертантка не тільки подає детальний аналіз отриманих результатів за кожним фактором, а й визначає найбільш вагомні параметри, розвиток яких у студентів у

процесі їх професійної підготовки у ВНЗ сприятиме формуванню особистісних засад професійної самодетермінації.

На особливу увагу заслуговує, представлена у третьому розділі (п.3.4) та в Додатку М, комплексна програма психологічного забезпечення професійної самодетермінації майбутніх фахівців, основним засобом якої є особистісно-орієнтований тренінг. Авторка чітко обґрунтовує теоретичну основу, мету, завдання, принципи, інструментальне забезпечення та методи тренінгової програми професійного становлення особистості майбутнього фахівця. Цінним є те, що запропонована тренінгова програма носить наскрізний характер, тобто впроваджується на всіх етапах професійного становлення студентів у ВНЗ - на етапі адаптації студентів (1 курс), на етапі інтенсифікації (2–3 курс) та на етапі професійної ідентифікації (4–5 курс).

Програма складається з чотирьох самостійних, логічно пов'язаних блоків, формуючий вплив яких направлений на ключові параметри особистості, виділені авторкою в емпіричному дослідженні (мотивацію професійного становлення, ціннісно-сміслові орієнтації, самореалізацію, самоствавлення, самоефективність, професійну ідентичність), розвиток яких у студентів сприятиме формуванню особистісних засад професійної самодетермінації.

Окремо необхідно відмітити зміст запропонованої авторкою програми. Цінним є те, що до кожного блоку програми, визначено не тільки мету, завдання та структуру блоку, а й детальний опис основних вправ, які реалізують основні завдання блоку; подано психологічний коментар до вправ та орієнтовні запитання для обговорення, що допомагає краще зрозуміти процеси, які відбуваються під час виконання тієї чи іншої вправи або завдання.

Впровадження та апробація програми показали її високу ефективність, яка була підтверджена достовірними даними. Зокрема: підвищення у студентів експериментальної групи показників ключових параметрів особистості які сприяють формуванню особистісних засад професійної самодетермінації: мотиваційно-сміслові сфери та професійної спрямованості (процес життя та результат життя, внутрішні індивідуально-значимі мотиви та соціально-значимі), позитивного самоствавлення (самоповага, самоінтерес, самовпевненість, самоприйняття та саморозуміння), психологічного

благополуччя, самоактуалізації (компетентність в часі, ціннісні орієнтації, самоприйняття та пізнавальні потреби).

Загалом слід зазначити, що текст дисертації чітко структурований, об'єднаний цілісною концепцією, яка теоретично, методологічно та практично обґрунтована. Кожний розділ дисертації завершують висновки, які логічно резюмують поданий в них матеріал. Обґрунтованість та достовірність наукових положень, висновків, сформульованих у дисертації, базується на змістовному теоретичному аналізі проблеми, визначених теоретико-методологічних засадах для її розв'язання, адекватності застосованих методів і методик дослідження, їх відповідності завданням дослідження, сучасному апарату математичної обробки даних, репрезентативності вибірки, яка брала участь на різних етапах дослідження, ретельному та послідовному аналізу отриманих результатів.

Загальні висновки відбивають основні положення та логіку вирішення поставлених завдань дисертаційного дослідження.

Результати дисертаційного дослідження повністю викладені у вказаних в авторефераті наукових працях та мають значну цінність для психологічної науки та практики. Зміст автореферату відбиває основні наукові положення дисертації.

Даючи загальну позитивну оцінку результатам дисертаційного дослідження А.О. Соколюк, хотілося б висловити такі зауваження та побажання:

1. У вступі та у другому розділі роботи дисертантка характеризує вибірку досліджуваних. Вказано кількість та категорії осіб, що взяли участь у дослідженні. На наш погляд, було б доцільно, також, охарактеризувати вибірку досліджуваних і за статевим критерієм. Врахування цих даних було б доцільним в аналізі результатів дослідження.

2. У третьому розділі дисертації авторка досліджує динаміку показників базових шкал самоактуалізаційного теста у студентів різних курсів навчання (I, II, IV, V). Встановлено, що найнижчі значення, у досліджуваних студентів всіх курсів навчання, має показник за шкалою синергії, яка входить до блоку Я-концепції, згідно зазначеної методики. Слід було б, в комплексній програмі психологічного забезпечення професійної самодетермінації майбутніх

фахівців, більшу увагу спрямувати на формування саме цього аспекту самоактуалізації.

3. У вступі та у п.2.3. другого розділу дисертаційної роботи дисертантка характеризує вибірку досліджуваних за спеціальностями: 156 студентів спеціальності «Правознавство» (за програмами бакалавр та магістр), 30 студентів спеціальності «Правознавство» та 28 студентів спеціальності «Психологія» (за програмами перепідготовки). Було б доцільно, також, подати аналіз встановлених відмінностей психологічних особливостей самодетермінації професійного становлення студентів різних спеціальностей.

Проте висловлені зауваження та побажання не зменшують загальної високої оцінки роботи.

Усе вищесказане дає підстави для висновку, що дисертаційне дослідження Анни Олександрівни Соколюк «**Особливості самодетермінації професійного становлення майбутніх юристів**» є самостійним, цілісним, завершеним дослідженням, що має безумовну наукову новизну, теоретичну і практичну значущість, відповідає вимогам МОН України, та пунктам 9, 11, 12, 13 Постанови № 567 Кабінету міністрів України від 24 липня 2013 р. про Порядок присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника, а його автор **Соколюк Анна Олександрівна** заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 - педагогічна та вікова психологія.

Офіційний опонент:

Доцент кафедри педагогіки і психології вищої школи

Національного педагогічного університету

імені М.П. Драгоманова

кандидат психологічних наук, доцент

